IJTIMOIY TENGSIZLIK VA FUQAROLARARO ZIDDIYATLAR DINAMIKASINI SINERGETIK YONDASHUV ASOSIDA TAHLIL QILISH

Yoqubov G'olibjon Bahtiyorjon o'g'li
Telefon raqam: +998 94 502 39 72

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ijtimoiy tengsizlik va fuqarolararo ziddiyatlar dinamikasini sinergetik yondashuv asosida tahlil qilish imkoniyatlari tadqiq etiladi. Muallif sinergetika tushunchalarini ijtimoiy sohaga ko'chirishning metodologik maqomini ochiq belgilaydi: bu matematik modellashtirish emas, evristik ko'chirish bo'lib, uning qiymati ham, chegarasi ham shundan kelib chiqadi. Tadqiqotda H. Hakenning o'z-o'zini tashkil etish nazariyasi, I. Prigojinning muvozanatdan uzoq tizimlar haqidagi ta'limoti hamda T. Shelling va M. Granovetterning ijtimoiy chegaraviy modellari metodologik tayanch sifatida qo'llaniladi. Tahlil natijasida ziddiyat dinamikasining chiziqsiz tabiati asoslanadi, «sabab» va «bahona» tushunchalarini farqlash zarurati ko'rsatiladi hamda ishonchning yemirilishi va tiklanishidagi vaqt asimmetriyasi tahlil qilinadi. Yakuniy qismda tartib parametrlari tizimi va boshqaruvdagi vaqt omilining ustuvorligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: sinergetika, chiziqsiz dinamika, o'z-o'zini tashkil etish, bifurkatsiya nuqtasi, attraktor, tartib parametri, chegaraviy model, fluktuatsiya, ijobiy teskari aloqa, faza o'tishi, gisterezis, nisbiy mahrumlik, ijtimoiy ishonch, bashorat chegarasi, evristik ko'chirish.

KIRISH

Ijtimoiy ziddiyatlarning kechishini kuzatish bir muntazam takrorlanadigan hodisani ochib beradi: uzoq vaqt davomida tashqaridan barqaror ko'ringan vaziyat nisbatan ahamiyatsiz voqea sabab qisqa muddatda keskin o'zgaradi. Mazkur hodisa an'anaviy chiziqli tahlil doirasida qoniqarli izohini topmaydi, chunki chiziqli mantiqda ta'sirning kattaligi sababning kattaligiga mutanosib bo'lishi kutiladi. Amalda esa mutanosiblik buziladi: kichik turtki katta oqibat keltirib chiqaradi, katta say'-harakatlar esa ko'pincha sezilarli natija bermaydi. Aynan shu nomutanosiblik ijtimoiy jarayonlarni tahlil qilishda chiziqsiz dinamika tushunchalariga murojaat qilish zaruratini tug'diradi. H. Haken asoslagan sinergetika ko'p elementli ochiq tizimlarda tartibning tashqi buyruq bilan emas, elementlarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga kelishini — o'z-o'zini tashkil etish hodisasini o'rganadi. I. Prigojin va I. Stengers esa muvozanatdan uzoq holatdagi tizimlarda kichik tebranishlarning kuchayib, tizimni yangi holatga o'tkazishi mumkinligini ko'rsatdilar. Mazkur tushunchalarni ijtimoiy sohaga ko'chirishda metodologik ehtiyotkorlik zarur va uni maqolaning boshida ochiq belgilash lozim. Sinergetika tabiatshunoslikda matematik apparatga ega aniq nazariya hisoblanadi; ijtimoiy fanlarda esa uning tushunchalari ko'p hollarda qat'iy modellashtirish emas, evristik ko'chirish sifatida qo'llaniladi. Mazkur farqni e'tibordan chetda qoldirish ikki xil xatolikka olib keladi: atamalarni bezak sifatida ishlatish yoki fizik qonuniyatlarni jamiyatga asossiz ko'chirish. Ijtimoiy tizimning tub farqi shundaki, uning elementlari — refleksiv sub'ektlar: ular tizim haqidagi bashoratni biladi va aynan shu bilim tufayli o'z xulqini o'zgartiradi. Shu bois mazkur ishda sinergetika tushunchalari tayyor javob beruvchi apparat sifatida emas, to'g'ri savol qo'yish vositasi sifatida qo'llaniladi. Uning asosiy qiymati shundaki, u tahlilchini ikki odatiy xatolikdan saqlaydi: birinchisi — barqaror ko'rinishni barqarorlik deb qabul qilish, ikkinchisi — turtki bo'lgan voqeani ziddiyatning sababi deb hisoblash. Chiziqsizlikning ijtimoiy mexanizmlari esa sinergetikadan mustaqil ravishda, qat'iy ijtimoiy-ilmiy modellarda ham asoslangan. T. Shelling ajratishga oid modelida har bir ishtirokchining juda yumshoq

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

afzalligi — qo'shnilarining ma'lum ulushi o'ziga o'xshash bo'lishini xohlash — jamoaviy darajada deyarli to'liq ajralishga olib kelishini ko'rsatdi. Modelning asosiy xulosasi g'oyat muhim: makro darajadagi natija mikro darajadagi niyatlardan sifat jihatidan farq qilishi mumkin va guruhlararo ajralishni kuzatib, undan ishtirokchilarning keskin qarashlari haqida xulosa chiqarib bo'lmaydi. M. Granovetter jamoaviy xulqning chegaraviy modelida mazkur mantiqni to'g'ridan-to'g'ri harakatlarga tatbiq etdi. Har bir shaxsning o'z chegarasi — unga qo'shilish uchun qancha odam allaqachon harakatda bo'lishi kerakligi — mavjud. Chegaralar taqsimotidagi juda kichik o'zgarish yakuniy natijani tubdan o'zgartiradi: bir holatda hech kim harakat boshlamaydi, boshqasida esa zanjirli reaksiya butun guruhni qamrab oladi. Mazkur model nima uchun bir xil ko'ringan ikki jamoaning bir xil voqeaga butunlay turlicha javob berishini izohlaydi.

Ziddiyatning uzoq muddatli shakllanishini tushuntirishda J. Deviz va T. Gurr nazariyalari muhim ahamiyatga ega. Deviz inqilobga oid ishida xarakterli egri chiziqni ta'rifladi: uzoq davom etgan yaxshilanish davridan keyin keskin yomonlashuv yuz berganda, kutishlar bilan real imkoniyatlar o'rtasidagi tafovut eng katta darajaga yetadi va aynan shu payt eng xavfli hisoblanadi. Gurr esa nisbiy mahrumlik konsepsiyasida norozilikning manbai mutlaq ahvol emas, kutilgan va erishilgan holat o'rtasidagi farq ekanligini asosladi. Ikkala nazariya ham bir xulosaga olib keladi: ijtimoiy portlashning oldidan ko'pincha yomonlashuv emas, yaxshilanishning to'xtashi turadi. Mazkur nazariy manbalar sinergetika tushunchalari bilan birlashtirilganda, ziddiyat dinamikasining uch bosqichli manzarasi hosil bo'ladi. Birinchi bosqich yashirin to'planish: tashqi barqarorlik saqlanadi, biroq tizim ichida keskinlik to'planadi va uning muvozanatga qaytish qobiliyati asta-sekin pasayadi. Ikkinchi bosqich bifurkatsiya nuqtasiga yaqinlashuv: tizim shunday holatga keladiki, unda kichik tebranish ham katta oqibat keltirib chiqarishi mumkin. Uchinchi bosqich faza o'tishi: tizim qisqa vaqt ichida yangi holatga ko'chadi. Mazkur modeldan amaliy jihatdan eng muhim xulosa kelib chiqadi: ziddiyatni keltirib chiqargan voqea uning sababi emas. Bifurkatsiya nuqtasiga yaqinlashgan tizimda turtki bo'ladigan hodisa deyarli har qanday bo'lishi mumkin maishiy nizo, bozordagi tortishuv, ijtimoiy tarmoqdagi xabar. Mazkur hodisani tahlil qilishga e'tiborni qaratish va uni bartaraf etish bilan cheklanish esa tizimli xatolik hisoblanadi, chunki tizim o'zining oldingi holatida qolaveradi va keyingi turtkini kutadi. Dinamikaning yana bir muhim xususiyati vaqt asimmetriyasi bilan bog'liq. Ijtimoiy ishonch sekin shakllanadi va tez yemiriladi: yillar davomida qurilgan guruhlararo munosabat bir necha kunlik to'qnashuvda yo'qolishi mumkin, uni qayta tiklash esa ancha ko'proq vaqt talab qiladi. Sinergetika tilida bu gisterezis hodisasiga o'xshaydi: tizim yangi holatga o'tgandan keyin, dastlabki sababni bartaraf etishning o'zi uni eski holatga qaytarmaydi. Mazkur qoida profilaktikaning qimmatini aniq ko'rsatadi — ziddiyatning oldini olish uni hal etishdan tartib jihatidan arzonroqdir.

Aralashuvning samaradorligi masalasida chiziqsiz yondashuv yana bir muhim xulosaga olib keladi. Chiziqli mantiqda natija sarflangan resursga mutanosib deb hisoblanadi, shu bois kuchsiz natija ko'rilganda odatda resursni oshirish yo'li tanlanadi. Chiziqsiz tizimda esa bu usul ishlamasligi mumkin: agar ta'sir noto'g'ri nuqtaga yo'naltirilgan bo'lsa, uning kuchini oshirish natijani o'zgartirmaydi. Aksincha, tizimning tuzilishiga mos keladigan, kichik, ammo to'g'ri joyga qaratilgan aralashuv nomutanosib katta samara berishi mumkin. Shu bois chiziqsiz tizimlarni boshqarishda asosiy savol «qancha resurs kerak?» emas, «qaysi nuqtaga ta'sir qilish kerak?» degan savoldir. Bashorat masalasida sinergetik yondashuv muhim cheklovni ham e'tirof etadi. Bifurkatsiya nuqtasida tizimning qaysi yo'lni tanlashi prinsipial ravishda oldindan aytib bo'lmaydi va bu bilim yetishmasligidan emas, jarayonning tabiatidan kelib chiqadi. Shu bois chiziqsiz tizimlarga nisbatan aniq bashorat o'rniga boshqa vazifa qo'yiladi: tizimning bifurkatsiyaga yaqinlashuv belgilarini

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

aniqlash va uning barqarorlik zaxirasini baholash. Tengsizlikning o'zi ham chiziqsiz dinamikaga ega bo'lishi mumkin va bu ijobiy teskari aloqa mexanizmlari bilan izohlanadi. Ta'lim sifatidagi tafovut daromad tafovutini keltirib chiqaradi, daromad tafovuti esa keyingi avlod uchun ta'lim imkoniyatlaridagi farqni kuchaytiradi. Mazkur halqa o'z-o'zini quvvatlaydi va tashqi aralashuvsiz tengsizlikni bosqichma-bosqich chuqurlashtiradi. Sinergetika tilida bunday mexanizm tizimni muayyan attraktorga barqaror, biroq ijtimoiy jihatdan nomaqbul holatga tortadi. Attraktordan chiqish uchun esa halqaning biror bog'inini uzish zarur bo'ladi va bu alohida, maqsadli aralashuvni talab qiladi. Maqolaning maqsadi ijtimoiy tengsizlik va fuqarolararo ziddiyatlar dinamikasini tahlil qilishda sinergetik yondashuvning imkoniyatlari va chegaralarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot vazifalari: yondashuvning metodologik maqomini belgilash; ziddiyat dinamikasining chiziqsiz bosqichlarini tavsiflash; tartib parametrlarini ajratish hamda boshqaruv tamoyillarini asoslashdan iborat. Ish tizimli tahlil, modellashtirish va qiyosiy metodlarga tayanadi. Ilmiy yangilik sinergetik tushunchalarni qat'iy ijtimoiy-ilmiy chegaraviy modellar bilan birlashtirish va shu asosda «sabab — bahona» farqlashini metodologik tamoyil sifatida asoslashdan iborat.

1. Ziddiyat dinamikasining uch bosqichi: Birinchi bosqichda tizim tashqaridan barqaror ko'rinadi: ochiq to'qnashuvlar qayd etilmaydi, rasmiy ko'rsatkichlar me'yorda bo'ladi. Ayni paytda ichki jarayonlar boshqa yo'nalishda kechadi adolatsizlik hissi to'planadi, institutlarga ishonch pasayadi, guruh chegaralarining ahamiyati ortadi. Mazkur bosqichning asosiy xavfi kuzatuvchi uchun uning ko'rinmasligidadir. Ikkinchi bosqichda tizimning tashqi ta'sirga javob berish xarakteri o'zgaradi. Ilgari e'tiborsiz qoldirilgan hodisalar endi keng muhokamaga sabab bo'ladi, mish-mishlar tez tarqaladi, har bir voqea guruhlararo munosabat prizmasidan talqin qilinadi. Mazkur belgilar tizimning bifurkatsiya nuqtasiga yaqinlashganini ko'rsatadi va ularni muntazam kuzatib borish mumkin. Uchinchi bosqichda faza o'tishi yuz beradi: vaziyat qisqa vaqt ichida sifat jihatidan o'zgaradi. Ushbu bosqichda jarayonning tezligi aralashuv imkoniyatidan oshib ketadi va boshqaruv ta'siri sezilarli darajada pasayadi. Bosqichlar o'rtasidagi o'tish vaqti ham turlicha bo'ladi. Birinchi bosqich yillar davom etishi mumkin, ikkinchisi haftalar yoki oylar bilan o'lchanadi, uchinchisi esa ko'pincha kunlar ichida kechadi. Mazkur vaqt nomutanosibligi boshqaruv uchun jiddiy qiyinchilik tug'diradi: eng uzoq va eng ko'p imkoniyat beradigan bosqich ayni paytda eng kam e'tibor tortadigan bosqichdir. Bosqichlarning amaliy ahamiyati shundaki, ularning har biri boshqa turdagi aralashuvni talab qiladi. Birinchi bosqichda tuzilmaviy sabablar bilan ishlash samarali; ikkinchisida — kommunikatsiya va vositachilik; uchinchisida esa asosiy vazifa zararni cheklashdan iborat bo'lib qoladi.

2. Tartib parametrlari va ularni kuzatish: Sinergetikada tartib parametri ko'plab o'zgaruvchilar xulqini belgilovchi bir necha kalit ko'rsatkichni anglatadi. Ijtimoiy ziddiyat dinamikasiga nisbatan to'rtta shunday parametrni ajratish mumkin. Birinchi parametr institutlarga bo'lgan ishonch darajasi. U nizolarning rasmiy kanallar orqali hal etilish ehtimolini belgilaydi: ishonch yuqori bo'lganda norozilik murojaat va muzokara shaklini oladi, past bo'lganda esa institutlardan tashqarida yo'l qidiriladi. Ikkinchi parametr ijtimoiy mobillik kanallarining ochiqligi haqidagi tasavvur. Bu yerda obyektiv ko'rsatkich emas, aynan idrok hal qiluvchi ahamiyatga ega: mehnat va bilim orqali ahvolini yaxshilash mumkinligiga ishonch yo'qolganda, tengsizlik adolatsizlik sifatida qabul qilina boshlaydi. Uchinchi parametr guruh chegarasining ahamiyatlilik darajasi. Har bir jamiyatda turli mansublik chiziqlari mavjud, biroq ularning ijtimoiy ahamiyati turlicha. Chegara ahamiyatli bo'lganda shaxsiy nizo avtomatik ravishda guruhlararo nizo sifatida talqin qilinadi. To'rtinchi parametr guruhlararo aloqalarning zichligi. U fluktuatsiyaning kuchayishiga to'sqinlik qiluvchi manfiy teskari aloqa vazifasini bajaradi: turli guruhlar o'rtasida shaxsiy tanishlik mavjud

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

bo'lganda, mish-mishlar tekshiriladi va keskinlikning sun'iy o'sishi to'xtaydi. To'rt parametr o'rtasida o'zaro bog'liqlik mavjud va u halqa shaklida ishlaydi. Institutlarga ishonchning pasayishi mobillik kanallari yopiq degan tasavvurni kuchaytiradi; mazkur tasavvur guruh chegarasining ahamiyatini oshiradi, chunki inson qo'llab-quvvatlashni umumiy institutlardan emas, o'z guruhidan qidira boshlaydi; bu esa o'z navbatida guruhlararo aloqalar zichligini pasaytiradi. Halqa yopilganda tizim barqaror, biroq ziddiyatga moyil holatga o'tadi. Mazkur to'rt parametrning qiymati shundaki, ular ziddiyat yuzaga kelishidan ancha oldin o'lchanishi mumkin. Shu bois ular profilaktik monitoring tizimining asosi bo'lib xizmat qiladi.

3. Sabab va bahona: metodologik farqlash: Ziddiyatlarni tahlil qilishda eng keng tarqalgan xatolik turtki bo'lgan voqeani sabab bilan aralashtirishdir. Mazkur xatolik tabiiy, chunki turtki ko'rinadigan, aniq sanaga ega va ko'pincha hujjatlashtirilgan bo'ladi; sabab esa tarqoq, uzoq vaqtga cho'zilgan va bevosita kuzatilmaydi. Chiziqsiz dinamika nuqtai nazaridan turtki bu tizim kuchaytirgan fluktuatsiya. Barqaror tizimda ayni o'sha voqea hech qanday oqibat keltirmas edi; bifurkatsiya nuqtasiga yaqin tizimda esa u faza o'tishini boshlab beradi. Demak, turtkining mazmuni emas, tizimning holati hal qiluvchi ahamiyatga ega. Mazkur farqlashning amaliy natijasi aniq: turtki bo'lgan voqeani tahlil qilish va unga javob chorasi ko'rish bilan cheklanish ziddiyatning takrorlanishiga yo'l ochadi. Tizim o'zining oldingi holatida qolgani uchun keyingi fluktuatsiya muqarrar ravishda shunga o'xshash natija beradi. Shu bilan birga, teskari xatolik ham mavjud: turtkini butunlay e'tiborsiz qoldirish. Fluktuatsiyalarning xarakteri tizimning qaysi sohada eng zaif ekanligi haqida qimmatli ma'lumot beradi va ularni muntazam qayd etib borish tashxis vositasi sifatida xizmat qiladi.

4. Boshqaruv tamoyillari va vaqt omili: Chiziqsiz tizimni boshqarishning birinchi tamoyili ta'sirning kuchi emas, uning o'z vaqtida va kerakli nuqtaga yo'naltirilishi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bifurkatsiyagacha bo'lgan bosqichda kichik va aniq aralashuv katta samara beradi; faza o'tishi boshlangandan keyin esa katta resurslar kichik natija keltiradi. Ikkinchi tamoyil gisterezis hodisasini hisobga olish. Ishonchning yemirilishi va tiklanishi o'rtasidagi vaqt asimmetriyasi profilaktikani eng tejamkor strategiyaga aylantiradi. Mazkur qoida boshqaruv amaliyotida ko'pincha buziladi, chunki profilaktikaning natijasi ko'rinmaydi: yuz bermagan ziddiyat hisobotga tushmaydi. Uchinchi tamoyil manfiy teskari aloqa mexanizmlarini mustahkamlash. Guruhlararo aloqalar, mustaqil axborot manbalari va ishonchli muzokara kanallari fluktuatsiyaning zanjirli kuchayishiga to'sqinlik qiladi va tizimning barqarorlik zaxirasini oshiradi. To'rtinchi tamoyil bashorat o'rniga monitoring. Bifurkatsiya nuqtasidagi tanlovni oldindan aytib bo'lmagani uchun, amaliy vazifa aniq bashorat berish emas, tartib parametrlarini muntazam kuzatib borish va tizimning bifurkatsiyaga yaqinlashuv belgilarini o'z vaqtida aniqlashdan iborat. To'rt tamoyilning umumiy mantig'i shundaki, ular boshqaruvning og'irlik markazini tezkor javobdan uzoq muddatli tuzilmaviy ishga ko'chiradi. Mazkur siljish institutsional qarshilikka duch keladi, chunki tezkor javob ko'rinadigan va hisobotga tushadigan faoliyat hisoblanadi. Beshinchi tamoyil yondashuvning chegarasini e'tirof etish. Sinergetik tushunchalar jarayonning umumiy mantig'ini tushunishga yordam beradi, biroq muayyan ijtimoiy vaziyatning mazmunini kimning nimadan norozi ekanligini va nima uchun ular aniqlab bermaydi. Shu bois mazkur yondashuv empirik sotsiologik tadqiqotni almashtirmaydi, uni to'ldiradi.

XULOSA

O'tkazilgan tahlil ijtimoiy ziddiyatlar dinamikasini chiziqli mantiqda tushuntirish mumkin emasligini ko'rsatdi. Birinchidan, kichik turtkining katta oqibat keltirishi va katta say'-harakatning sezilarli natija bermasligi mutanosiblik buzilishining belgisi bo'lib, u chiziqsiz tizimlarga xos xususiyatdir. Ikkinchidan, yondashuvning metodologik maqomini ochiq belgilash zarur: sinergetika

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

tushunchalarini ijtimoiy sohaga ko‘chirish qat’iy modellashtirish emas, evristik ko‘chirishdir. Ijtimoiy tizim elementlari refleksiv sub’ektlar bo‘lgani uchun ular bashoratni bilib, o‘z xulqini o‘zgartiradi va bu fizik tizimlarda uchramaydigan holatdir.

Uchinchidan, chiziqsizlikning ijtimoiy mexanizmlari sinergetikadan mustaqil ravishda ham asoslangan. T. Shelling va M. Granovetter modellari yumshoq individual afzalliklar va kichik chegaraviy farqlar makro darajada keskin natijalar berishini qat’iy shaklda ko‘rsatadi. To‘rtinchidan, ziddiyat dinamikasining uch bosqichi — yashirin to‘planish, bifurkatsiyaga yaqinlashuv va faza o‘tishi — har biri boshqa turdagi aralashuvni talab qiladi. Eng xavfli bosqich birinchisidir, chunki unda muammo tashqi kuzatuvga ko‘rinmaydi. Beshinchidan, maqolaning asosiy metodologik xulosasi «sabab bahona» farqlashidadir. Turtki bo‘lgan voqea ziddiyatning sababi emas, tizim kuchaytirgan fluktuatsiyadir. Faqat turtkiga javob berish tizimni oldingi holatida qoldiradi va takrorlanishga yo‘l ochadi. Oltinchidan, ishonchning yemirilishi va tiklanishi o‘rtasidagi vaqt asimmetriyasi profilaktikani eng tejamkor strategiyaga aylantiradi. Boshqaruv amaliyotida mazkur qoida ko‘pincha buziladi, chunki yuz bermagan ziddiyat hisobotga tushmaydi va profilaktikaning natijasi ko‘rinmaydi. Yettinchidan, chiziqsiz tizimlarga nisbatan aniq bashorat o‘rniga monitoring vazifasi qo‘yiladi. Taklif etilgan to‘rt tartib parametri institutlarga ishonch, mobillik kanallari haqidagi tasavvur, guruh chegarasining ahamiyatliligi va guruhlararo aloqalar zichligi ziddiyat yuzaga kelishidan ancha oldin o‘lchanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ergashbaev S. O‘zbekiston sharoitida uzluksiz ta’lim tizimi orqali yoshlarning ma’naviy dunyoqarashini rivojlantirish // Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами. — 2025. — Т. 1, № 1. — С. 314—316.
2. Haken H. Synergetics: An Introduction. Nonequilibrium Phase Transitions and Self-Organization in Physics, Chemistry and Biology. — 3rd ed. — Berlin: Springer-Verlag, 1983. — 371 p.
3. Prigogine I., Stengers I. Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature. — New York: Bantam Books, 1984. — 349 p.
4. Ergashbayev S. Uzluksiz ta’lim tashkil etish orqali yoshlarning ma’naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirish // Bulletin of Contemporary Researches: Multidisciplinary. — 2025. — Vol. 1, № 1. — P. 10—13.
5. Schelling T.C. Micromotives and Macrobehavior. — New York: W.W. Norton & Company, 1978. — 252 p.
6. Granovetter M. Threshold Models of Collective Behavior // American Journal of Sociology. — 1978. — Vol. 83, № 6. — P. 1420—1443.
7. Mirzaolimjon og‘li M.M., Shohbozbek E. Yangi O‘zbekistonning ta’lim siyosati va universitetlarning yangi modellari // Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. — 2025. — Vol. 16, № 01. — B. 325—328.
8. Davies J.C. Toward a Theory of Revolution // American Sociological Review. — 1962. — Vol. 27, № 1. — P. 5—19.
9. Gurr T.R. Why Men Rebel. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 1970. — 421 p.
10. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Основания синергетики: Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры. — СПб.: Алетейя, 2002. — 414 с.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.